

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ТА РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Посткризові темпи розвитку соціально-економічних процесів потребують вирішення комплексних завдань фінансово-економічної стабільності та економічного зростання через призму стимулювання інвестиційної активності. Динаміка інвестиційних показників є найважливішим макроекономічним індикатором, що характеризує добробут і потенціал будь-якої країни. Роль державної економічної політики на сучасному етапі підвищує пріоритетність інтересів до державних інструментів активізації інвестиційного процесу в рамках непрямого економічного впливу на інвестиційну діяльність.

Деформації в інвестиційній політиці, що сформувалися в період домінування кризових явищ у вітчизняній економіці, найбільш чітко проявилися на регіональному рівні. До них можна віднести значне скорочення інвестиційного сектора в економіці регіонів, зниження інвестиційної активності господарюючих суб'єктів, а також низький рівень мотивації в напрямку вкладення коштів у відтворення основного капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку інвестиційної діяльності в державі та регіонах присвячені наукові праці багатьох вчених – І.О. Бланка, К.М. Бліщюка, О.Д. Вовчака, О.М. Іваницької, М.І. Крупки, О.В. Кукарцева, О.С. Нечаєва, В.Г. Нікітіної, А.А. Пересади, О.Д. Шеремета та інших. Проте вона залишається недостатньо вивченою і потребує нових підходів в напрямку дослідження взаємодії державних та регіональних органів влади в процесі реалізації інвестиційної політики.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз взаємодії інтересів держави і регіонів у процесі реалізації інвестиційної політики та стабілізації фінансово-економічних показників. Ефективне здійснення інвестиційної політики та реалізація стратегії стабільного економічного зростання можливі тільки в умовах синтезу інтересів регіонів та країни в цілому. Таким чином, сфери повноважень і відповідальності в здійсненні управління інвестиційно-відтворювальним процесом повинні бути чітко визначені та обґрунтовані.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економічна література найчастіше розглядає інвестиційний процес в двох напрямках: стосовно окремих регіонів та з приводу держави в цілому. Це пояснюється різним ступенем економічного розвитку регіонів України, їх нерівноцінним географічним і соціально-економічним становищем. Тому при аналізі інвестиційного процесу і на рівні держави, і на рівні регіонів необхідно враховувати взаємодію цих суб'єктів.

Інвестиційний процес досить неоднозначно розглядається в різних джерелах, проте доцільно розуміти його як складну економічну категорію, що виражає собою діалектичну єдність інвестицій та інвестиційної діяльності. Інвестиції виступають необхідною стадією в інвестиційному процесі, на якій відбувається формування інвестиційних ресурсів (грошові та інші фінансові ресурси, матеріальні ресурси, трудові ресурси тощо). У свою чергу, відповідно до чинного законодавства України, інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [1]. Механізмом поєднання інвестицій з інвестиційною діяльністю виступає інвестування, яке є проміжною або прикордонною стадією між інвестиціями та різноманітними видами інвестиційної діяльності.

У світовій практиці існує багато способів вирішення проблеми співвідношення зусиль центру та території у процесі економічного розвитку. Ці способи багато в чому базуються на правовій та економічній моделі, що діє в різних країнах, яка склалася в процесі історичного розвитку. Аналіз таких моделей дозволить визначити, до якого типу розвитку тягнє вітчизняна економіка і сформулювати рекомендації щодо формування напрямів удосконалення інвестиційної діяльності як в конкретному регіоні, так і в державі в цілому.

Економічне планування в більшості країн Європи відбувається в рамках однієї з п'яти загальних інституційних моделей: британської, французької, німецької, скандинавської та східноєвропейської, що розрізняються способом політичної організації (федералізм, унітаризм) і якістю центрально-периферійного домінування. На основі цих моделей сформувалися кілька механізмів реалізації інвестиційної політики, які передбачають різне співвідношення владних повноважень між центральним, регіональним і місцевим управлінням (рис. 1).

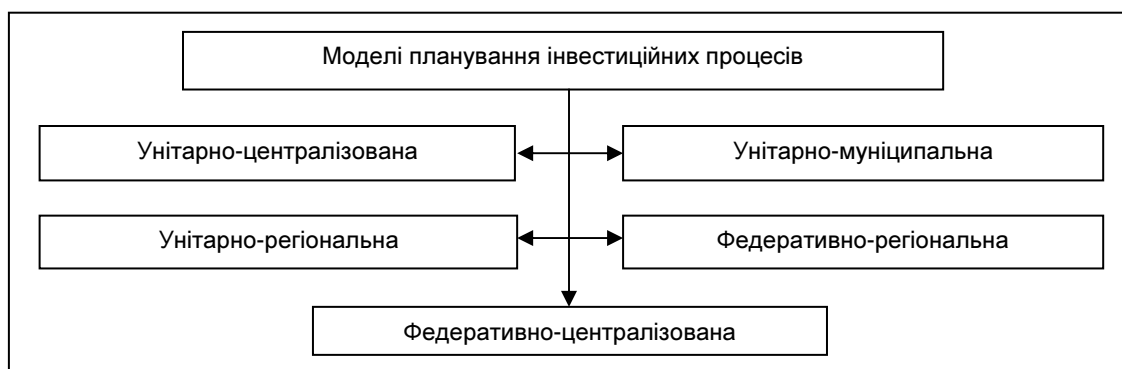

Рис.1. Інституційні моделі планування інвестиційних процесів

Унітарно-централізована система діє у Великобританії (Англії), Ірландії, Греції, Люксембурзі. Планування та організація інвестиційного процесу в цих країнах відбуваються на основі прийнятого в центрі плану розвитку на кілька років. При цьому стимулювання інвестиційної діяльності на місцях здійснюється за рахунок різних грантів, пільгових процентних ставок по кредитах, заставних гарантій і зниження податкового тиску.

Унітарно-муніципальна модель функціонує в скандинавських країнах (Данії, Швеції, Норвегії, Фінляндії). У цих країнах на національному рівні пишуться деталізовані плани розвитку, але конкретизуються вони і всі значущі управлінські рішення приймаються на рівні муніципалітетів. Ключовими принципами організації економічного життя в скандинавських країнах є сильне місцеве самоврядування і децентралізоване економічне планування.

Унітарно-регіональна модель характерна для Португалії, Великобританії (Уельс і Шотландія), Франції, Нідерландів, Італії, Іспанії. Центрами планування та організації інвестиційного процесу виступають регіони. На регіональному рівні здійснюється стимулювання інвестицій в нематеріальні активи і впровадження інновацій через надання грантів, безвідсоткових кредитів тощо.

Федеративно-централізована система управління характерна в першу чергу для Німеччини. В цій країні більшість повноважень щодо прийняття рішень з підтримки інвестицій приймається на рівні держави, а реалізація регіональних та місцевих програм покладається на нижчі рівні управління, зокрема федеративні землі.

До країн з федеративно-регіональною організацією управління відносяться Австрія, Швейцарія, Бельгія. У цих країнах регіони несуть відповідальність за збір інформації, підготовку планів економічного розвитку. Плани розвитку інвестицій в регіонах повинні відповідати національній стратегії, а також не перешкоджати благополуччю сусідніх регіонів. Однак при цьому національна політика узгоджується з тим, як організований інвестиційний процес на регіональному рівні [2].

Приклад європейських країн, більшість з яких прагне до децентралізації економічного управління демонструє ефективність системи, при якій повноваження з організації інвестиційного процесу зосереджені на регіональному рівні. В Україні система планування та організації інвестиційного процесу на регіональному рівні в деякій мірі відображає наслідки радянської епохи, оскільки спостерігається ослаблення традиційно індустріальних регіонів, зосередження інвестицій переважно у великих містах.

З початку розвитку пострадянського економічного простору формування економічної політики в регіонах продовжувало ініціюватися з центру. Тим не менш, після здобуття Україною незалежності було здійснено спробу одночасно консолідувати економічні повноваження в центрі і при цьому дистанціюватися від найбільш політично нестабільних територій. Внаслідок цього, склалася тенденція асиметричного економічного розвитку, виділилися високорозвинені та депресивні регіони. З точки зору регіональної політики така асиметричність не представляє ніякої небезпеки, більше того, виявлення ключових районів і надання їм економічної підтримки, спрямованої на посилення відтворювального процесу в них, замість розповсюдження коштів по всій території є прикладом реалізації класичного методу управління економічними процесами. Проте вітчизняні відносини центру та регіонів встановлювалися не на основі міркувань економічної політики, а виходячи з цілей забезпечення стійкості політичного режиму. Передача повноважень від центру регіонам здійснювалася в процесі неформальних домовленостей, які і визначили стиль взаємовідносин між державою та регіонами в сфері стимулювання інвестиційних потоків. З урахуванням таких особливостей, регіональна політика має стати одним з головних, пріоритетних напрямів державної політики, яка повинна враховувати як стратегічні інтереси національної безпеки, так і інвестиційні потреби розвитку всіх регіонів [3].

Сьогодні державна інвестиційна політика України базується на теоретичних тенденціях розвитку (діяльність держави спрямована на створення сприятливих нормативно-правових та господарських умов для інвестування, формування необхідних засобів для інвестиційного розвитку, а також підтримку стійкої кон'юнктури на ринках капіталу та інвестиційних послуг) та прагматичних концепціях

розвитку (застосування певного економіко-організаційного інструментарію, при виборі якого враховується такі специфічні особливості інвестиційного процесу як множинність потенційних учасників, різноманітність, а часто і протиріччя їх інтересів, а також багатоплановий характер дії та неминучість виникнення зовнішніх ефектів). Саме тому, важливо розглядати створення розвиненої інвестиційної інфраструктури в державі та регіонах як необхідної умови підвищення активності в період виробництва інвестиційних ресурсів. Для цього потрібно застосовувати певний набір бюджетно-податкових та інституційних інструментів.

В системі вітчизняного бюджетного управління найбільш очевидним і ефективним механізмом реалізації державних і регіональних інтересів виступають міжбюджетні відносини. Наявність декількох рівнів державного управління надає можливість централізації процесу прийняття рішень у тих галузях економіки, де необхідна наявність загальнонаціональної політики, а також можливість прийняття рішень на регіональному рівні залежно від ступеня їх пріоритетності. Разом з тим регіональні органи влади можуть здійснювати досить успішну стабілізаційну політику. Зовнішні макроекономічні фактори мають різне значення для різних регіонів. Зокрема, місцеві органи влади мають право застосовувати заходи з урахуванням умов регіональної специфіки, що нездійсненне при регулюванні сукупного попиту на національному рівні. Однак слід зазначити, що можливості проведення децентралізованої політики макроекономічної стабілізації є обмеженими, і основні повноваження у цій галузі повинні належати державі [4].

Можна виділити два основних підходи до вирішення проблеми делегування податкових повноважень між державними і регіональними органами влади: традиційний та альтернативний. Згідно з традиційною моделлю розподілу податкових повноважень, власна податкова база (тобто база тих податків, які можуть регулюватися на даному рівні) регіональних органів влади завжди менше видаткових зобов'язань, які місцева влада здійснює відповідно до норм чинного законодавства України. В результаті такої невідповідності виникає вертикальний дисбаланс бюджетної системи, який підлягає вирівнюванню за допомогою міжбюджетних трансфертів. У рамках традиційного аналізу в результаті делегування більшості податкових повноважень на місцевий рівень виникають дисбаланси в міжтериторіальному розподілі ресурсів, тому метою ефективного розподілу податкових компетенцій виступає мінімізація подібних диспропорцій та створення прогресивної системи міжбюджетних трансфертів. На відміну від традиційного, альтернативний підхід ґрунтується на постулатах відповідності прибуткових можливостей і видаткових зобов'язань. При цьому, податкові повноваження між рівнями державної влади в більшості країнах світу розподіляються на основі політичного процесу, а не економічних калькуляцій. Відповідно до даного підходу субнаціональні органи управління мають бути наділені повноваженнями в сфері оподаткування найбільш мобільних об'єктів, так як міжтериторіальна конкуренція в даному випадку дозволить уникнути негативних ефектів, а податкові повноваження слід розподіляти таким чином, щоб вони відповідали видатковим зобов'язанням [5].

Крім проблеми розподілу витратних функцій між рівнями державної влади та раціонального управління, одним з основних аспектів визначення інструментарію регіонального впливу на інвестиційно-відтворювальний процес є розподіл доходних повноважень. Існує три варіанти закріплення податкових повноважень між органами влади на субнаціональному рівні. Згідно з першим варіантом за регіональними органами влади можуть бути закріплені повноваження в сфері бюджетно-податкового регулювання всіх суб'єктів господарської діяльності. При цьому частина доходів передається на вищий рівень бюджетної системи для задоволення видаткових зобов'язань національного уряду. Другий варіант прямо протилежний першому і передбачає закріплення всіх податкових повноважень за державними органами управління і подальшу передачу коштів нижчим органам влади шляхом грантів чи інших трансфертів, а також шляхом встановлення норм та нормативів відрахувань доходів по всіх або окремих податках до бюджетів нижчого рівня. Третім (проміжним) варіантом розподілу доходних повноважень є закріплення деякої їх частини за місцевими чи регіональними органами влади, а в разі необхідності – компенсація відсутніх доходів шляхом закріплення часткою від регулюючих податків або внаслідок перерахування трансфертів до бюджету нижчого рівня. Тим не менш, делегування органів місцевого самоврядування окремими державними повноваженнями не повинно трактуватись як повне звільнення органів державної влади від відповідальності за здійснення переданих повноважень [6].

Важливим інституційним фактором є становлення фінансового ринку, який виступає інструментом управління ринковою економікою, засобом мобілізації та перерозподілу фінансових ресурсів та механізмом реалізації стратегічних проектів.

На сучасному етапі розвитку українського фінансового ринку актуальним вважається формування ефективного вторинного фондового ринку. Сьогодні склалася ситуація щодо підтримки певних галузей, коли переважними емітентами цінних паперів, що обертаються на фінансовому ринку є енергетичні підприємства та банки. Це свідчить про асиметрію фондового ринку і структурні зрушення в економіці. Отже, на державному рівні слід активніше розвивати вторинний ринок підприємств і організацій різних галузей та сфер діяльності усуваючи диспропорції територіального розвитку.

Варто відзначити, що ключовими гравцями на фінансовому ринку є інституції (суб'єкти фінансового ринку), які відіграють визначальну роль у поступальному розвитку економіки та соціальних відносин. На першому етапі розвитку фінансового ринку провідну роль виконують банки, оскільки вони виступають у ролі емітентів, інвесторів, фінансових посередників та інфраструктурних учасників ринку. Як професійні учасники, банківські установи здійснюють діяльність із випуску та обігу цінних паперів, депозитарну, розрахунково-клірингову, реєстраторську діяльність тощо [7]. На етапі економічного розвитку, коли доцільно підвищувати внутрішню інвестиційну активність суб'єктів господарювання і спрямовувати зусилля на прискорене формування фондового ринку, вагоме значення має надаватися групі інституціональних інвесторів (страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування тощо). Визначаючи роль ключових гравців у державному та регіональному інвестиційному процесі, важливо використовувати базові принципи, які полягають у встановленні конкурентних засад функціонування фінансових інституцій, визначенні аспектів їх взаємодії, а також окресленні системи преференцій та пільг для спрямування інституцій на певні пріоритетні сфери діяльності [8]. Можна спрогнозувати, що дотримання цих принципів в комплексі з використанням економічних і адміністративних методів стимулювання залучення капіталовкладень забезпечить поживлення інвестиційної діяльності та технологічне оновлення вітчизняної економіки при низькому рівні інфляції, зниження ціни кредитних ресурсів, переміщення державних інвестицій для підтримки високоефективних проєктів, підвищення якості менеджменту на підприємствах.

Отже, комплексне використання інструментів державного впливу на економічний розвиток регіонів дасть змогу розвинути внутрішній потенціал територій, мобілізувати власні ресурси, вдосконалити інфраструктуру, підвищити роль територіальних громад щодо вирішення завдань регіонального розвитку [9]. Особливе значення має також вдосконалення законодавства, зміцнення судової системи, у тому числі розвиток системи арбітражних судів, посилення боротьби зі злочинністю.

Таким чином, структура управління інвестиційної сферою характеризується двома типами взаємин інтересів між центром і регіонами: протиріччям (насамперед у бюджетно-фінансовій сфері, коли кожна сторона зацікавлена в акумуляції грошових коштів) і взаємодоповненням (насамперед в інституційній сфері, де зусилля однієї сторони можуть бути і повинні бути підтримані іншою для ефективного здійснення змін).

Висновки з проведеного дослідження. Ключовими завданнями оптимізації відносин між державою і регіонами в інвестиційній сфері є узгодження інтересів та гармонізація підходів обох сторін до головних напрямів і механізмів побудови цих відносин. Основний акцент у регіональній інвестиційній стратегії необхідно поставити на розвиток тих сфер виробництва, які сприятимуть економічному зростанню регіону, країни в цілому. На регіональному рівні необхідно застосувати нові комплексні підходи до довгострокових відносин, які відповідали б сучасним політичним реаліям, а також пріоритетним інтересам нашої держави, пов'язаним з європейською інтеграцією. На державному рівні перед органами влади постає завдання усунути надмірну диференціацію показників інвестиційної діяльності по регіонах шляхом реформування нормативно-правової бази і коригування розподілу інвестиційних ресурсів. Сьогодні комплексна соціально-економічна політика держави та регіонів повинна базуватися на чіткій стратегії інвестиційного розвитку, яка б визначала пріоритети інвестування на основі врахування їх економічного ефекту, але не сьогоденного й одноразового, а перспективного і стабільного.

Бібліографічний список

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України (від 18 вересня 1991 року № 1560-XII) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1560-12>
2. Никитина В.Г. Взаимодействие государственных и региональных интересов в инвестиционном процессе / В.Г. Никитина // Финансы и кредит. – 2007. – № 15(255). – С. 47-54.
3. Кукарцев О.В. Регіональна політика України: відносини «центр-регіони» як фактор забезпечення територіальної цілісності держави : автореф. дис. ... канд. наук : спец. 23.00.02 / О.В. Кукарцев ; Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів, 2008. – 24 с.
4. Нечаев А.С. Совокупная фискально-инвестиционная политика / А.С. Нечаев // Финансы и кредит. – 2009. – № 38(374). – С. 16-21.
5. Слатвінська М.О. Теоретичні засади альтернативних систем оподаткування / М.О. Слатвінська // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – № 1. – С. 264-271.
6. Онупрієнко А.М. Делегування державних повноважень органам місцевого самоврядування: проблемні питання / А.М. Онупрієнко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 6. – С. 7–11.
7. Вовчак О.Д. Розвиток окремих категорій інституційних інвесторів в Україні / О.Д. Вовчак // Науковий вісник НЛТУ України : збірник науково-технічних праць. – 2007. – Вип. 17.2. – С. 260-266.

8. Іваницька О.М. Концептуальний підхід щодо регулювання розвитку фінансової інфраструктури в Україні / О.М. Іваницька [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej3/txts/SOCIALNA/08-IVANICKA.pdf>

9. Бліщук К.М. Інструменти державного впливу на регіональний економічний розвиток / К.М. Бліщук // Науковий вісник «Демократичне врядування». – 2010. – Вип. 5. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2010_5/fail/Blishc.pdf

Анотація

У статті досліджено інституційні моделі планування інвестиційних процесів на національному і субнаціональному рівнях. Висвітлено тенденції застосування бюджетно-податкових та фінансових інструментів в процесі організації комплексної інвестиційної політики держави та регіону.

Ключові слова: інвестиційний процес, інституційна модель, економічна політика держави та регіону, фінансовий сектор.

Аннотация

В статье исследованы институциональные модели планирования инвестиционных процессов на национальном и субнациональном уровнях. Раскрыты тенденции применения бюджетно-налоговых и финансовых инструментов в процессе организации комплексной инвестиционной политики государства и региона.

Ключевые слова: инвестиционный процесс, институциональная модель, экономическая политика государства и региона, финансовый сектор.

Annotation

The article researches institutional planning model of investment processes at national and subnational levels. It covers the trends in the use of fiscal and financial instruments in the process of a comprehensive investment policy of the state and region.

Key words: investment process, institutional model, the economic policy of the state and region, the financial sector.

УДК 338

Довгань С.В.,
аспірант*

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ДО ПИТАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Перехід економіки до інноваційного розвитку в умовах ринкової трансформації економіки, нерозвинутої системи державного регулювання і практичної відсутності налагодженої системи використання ринкових механізмів та інструментів є досить складним і суперечливим процесом. Україна почала формувати національну інноваційну систему на підґрунті економічних відносин адміністративно-розпорядчого типу з притаманними їм формами централізованого фінансування освіти і науки, розподілу кредитних ресурсів, здійснення науково-технічної діяльності суб'єктами господарювання. Використання цих механізмів посилило принципову несумісність потреб переходу економіки на інноваційний шлях розвитку і фінансових можливостей централізованих ресурсів держави, що і обумовило занепад науково-технічної та інноваційної сфери. І лише в останні роки загострюється увага представників владних структур, науковців, підприємців, фінансистів до проблем активізації інноваційної діяльності, пошуку форм реалізації синергійних ефектів на об'єднання фінансових, матеріальних, трудових та інтелектуальних ресурсів для цілеспрямованого впливу на перехід до інноваційного розвитку.

Аналіз результатів досліджень і публікацій. Проблемі активізації інноваційної діяльності присвячено наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів В. Александрової, Ю. Бажала, І. Балабанова, Л. Безчасного, І. Бланка, А. Гальчинського, В. Гейця, В. Голікова, Я. Жаліла, Б. Кваснюка, М. Крупки, І. Лютого, В. Мельника, С. Онишко, А. Пересади, В. Сизоненка, А. Соколовської, В. Федосова, А. Філіпенка, А. Чухна.

Огляд літературних джерел стверджує про відносно недостатню кількість наукових робіт,

* Науковий керівник: Стельмащук А.М. – д.в.н., професор